

CENTRO EUROPEO DI STUDI TRACI

Anul XVII. Nr. 167

Octombrie 1988

Noi Tracii

00187 - Roma, Foro Traiano 1/A

Tel. (06) 679.77.85

NOI DOVEZI ALE PREZENȚEI STATORNICE A OAMENILOR PĂMÂNTULUI ÎN CUPRINSUL DACIEI STRĂVECHI

de Prof. DUMITRU BERCIU

Pământul ocrotitor al Daciei străvechi adăpostește mărturiile unei istorii multimilenare a poporului român. An de an sunt scoase la lumină tot alte și alte vestigii ale unui trecut glorios, de luptă și dăruire pe aceleași meleaguri ale înaintașilor noștri. O lume întreagă apare în fața ochilor, ilustrată și tălmăcită de izvoarele arheologice de o valoare directă, de multe ori impresionantă, datorită tocmai contactului nemijlocit cu istoria evident la atare relieve, atât de elocvente cu privire la viața și faptele oamenilor care au trăit odinioară pe aceste minunate locuri. Izvorul arheologic a îngăduit cercetătorilor să reconstituie mersul neîncetat spre progres al omului și societății pe teritoriul țării noastre, cu opriri, reluări, încetiniri și înviorări ale dinamicii istorice. S-a dovedit că pământul patriei noastre păstrează o moștenire inestimabilă lăsată de strămoșii direcți ai poporului nostru, Traco-Geto-Dacii și Daco-Romanii. Conștiința unui trecut de mai multe ori milenar fortifică încrederea noastră în viitorul luminos, pe care îl construim în prezent, nu pe un sol pustiu și străin, ci pe acela al strămoșilor, îmbibat de istorie, în conținutul căruia strălucește diamantul moștenirilor și al perenității noastre...

Cercetarea arheologică românească s-a concentrat în ultimii 30 de ani cu deosebire asupra cunoașterii substratului tracic, factorul fundamental al etnogenezei românești, care a asigurat continuitatea, unitatea și vitalitatea temeliei de patru milenii a poporului nostru. Descoperiri arheologice făcute pe tot cuprinsul țării au venit să întregească imaginea asupra vieții oamenilor

din mileniul II și I î.e.n. și asupra civilizației de caracter tracice create de ei.

Cea mai valoroasă, și impresionantă în același timp, descoperire este cea făcută nu de mult timp, la Hinova pe Dunăre, în județul Mehedinți. Este vorba de un tezaur cu piese de podoabă și de materie primă, toate în aur în greutate de peste 5 kg. Nu numai valoarea în sine a metalului prețios și cea muzeistică trebuie avute în vedere, cât mai ales cea istorică. Tezaurul oglindește gradul înalt al civilizației tracice de acum trei milenii, puterea de creație, originalitatea, deschiderea spre lumea miceniană a vremii și structura socială, aceea a aristocrației tribale, care avea o poziție socială și de bunăstare predominantă. Pe de altă parte, noua descoperire scoate în evidență prezența unor meșteri specializați în lucrarea aurului, care nu erau cu nimic mai prejos față de aceia de la Micene, cea cântată de Homer. Formele minunatelor podoabe de la Hinova sunt tradiționale tracice și similare celor din bronz. Tracii dezvoltaseră, de asemenea, o metalurgie a bronzului care a stat în fruntea activității atelierelor metalurgice ale Europei mileniului II î.e.n. și din primele două secole ale mileniului următor. Marile ateliere-turnătorii din Transilvania au produs arme, unelte și podoabe de o rară originalitate, unele adevărate capodopere, prin finețea, decorațiunea și funcționalitatea lor. Nu este doar o simplă întâmplare că bogăția în aur și strălucirea armelor Tracilor au răzbătut și în poemele homerice.

Pe substratul tracice dintre Balcani, Carpații păduroși, Dunărea mijlocie și litoralul vestic și nord-vestic al Pontului Euxin și malurile Tyras-ului s-a constituit ramura de nord a Tracilor - aceea a Geto-Dacilor. Documentarea arheologică recentă a adus date noi și concrete, care oglindesc în chip minunat unitatea etno-culturală nord-tracică, pe toată aria sa de întindere pe care am indicat-o mai sus. Arheologii subliniază structura unitară, de civilizație, economică, lingvistică și spirituală a lumii geto-dacice. Știința arheologică din țara noastră a fost orientată în ultimele decenii și spre cunoașterea cât mai temeinică a acestei lumi. În acest scop, au fost continuate cercetările pe vechile șantiere arheologice și au fost deschise altele noi. Rezultatele obținute au dus la sesizarea întregului proces de geneză și continuitate pe aceeași vatră a Dacoromaniei. S-a făcut dovada că însuși procesul romanizării, care a fost complex, îndelung și diferențiat ca ritm, adâncime și cuprindere, nu a sfârșit unitatea substratului tracice, ci din contră el a fortificat și mai mult acest substrat și i-a asigurat perenitatea, dăinuirea pe aceleași meleaguri pe care le locuieră Geto-Dacii. Romanitatea poporului român vine din adâncuri străvechi, acolo unde s-a topit, într-o indestructibilă sinteză, cea daco-romană și apoi românească, factorul dac cu cel roman.

Contribuția arheologică a fost deosebit de importantă și pentru sporirea documentării privind problemele primului stat dac centralizat și independent de sub conducerea lui Burebista. Cu ocazia sărbătoririi a 2050 de ani de la crearea Statului dac s-au extins săpăturile arheologice și s-a amplificat investigația cu privire la geneza și structura acestui stat. Cercetările efectuate în cetățile dacice din Munții Orăștiei, de la Răcățoiu și Bradu de pe Siret, de la Sprâncenata județul Olt, de la Ocnița-Vâlcea, Nedaud și Beștepe din Dobrogea și de la Coțofenii de Jos județul Dolj și din alte centre fortificate, ca cele

din Crișana și Maramureș, au dovedit că într-adevăr în epoca lui Burebista lumea geto-dacică crease o civilizație puternică și unitară, grija de a ridica centre fortificate putând fi pusă în legătură, clar, cu autoritatea de stat. Însăși inițierea sistemului de apărare din Munții Orăștiei - cu Samizegetusa în centru, inima Daciei libere - se atribuie regelui Burebista.

Dar opera cea mai viabilă a acestuia a fost realizarea unificării politice a întregului neam geto-dac, de pe toată întinderea locuită de el, cu cele mai vaste hotare etnice. Entitatea politică venea să întărească și să fie, în același timp, expresia multiplei unități semnalate mai înainte - cea etnică, economică, de civilizație și lingvistică. Prin crearea statului centralizat și independent - recunoscut ca «un mare stat», după spusele istoricului și geografului grec Strabon, contemporan al lui Burebista - se statornicea pe meleagurile Daciei străvechi o tradiție statală ce va dăinui până în zilele noastre. Această dăinuire - perenitate - politică-statală de-a lungul celor două milenii ce s-au scurs a constituit pentru poporul nostru o forță morală care a cimentat, și mai mult și permanent, comunitatea geto-dacă, daco-romană și cea românească, în totalitatea ei, cu toate vicisitudinile istorice ce s-au abătut asupra «oamenilor pământului», din vremuri imemorabile pe aceleași meleaguri ale lor, ale străbunilor și părinților lor. Chiar când formarea politic-economică unitară și vastă se fărâmița în unități mai mărunte, în scurgerea timpului răsărea însă din nou entitatea de odinioară.

Burebista realizase unificarea, iar prin politica sa internă și economică a introdus Dacia preromană în circuitul universal de atunci și a ridicat-o alături de statele mari ale antichității, cum erau cele elenistice și cu deosebire cel roman, care, prin Cnelus Pompeius, recunoscuse pe Burebista ca monarh suveran și independent, câtă vreme Pompei, singurul reprezentant legal al Republicii Romane, în vara anului 48 î.e.n., primea pe ambasadorul regelui geto-dac la Heraclea Lyncestis din Macedonia. După ce, prin anul 44 î.e.n., marele rege geto-dac iese de pe scena istoriei, statul său se împarte mai întâi în patru, apoi în cinci formațiuni politice mai mărunte, dar tradiția statală se păstrează. Împărțirea statului centralizat creat de Burebista nu a afectat nici unitatea etnică, nici pe cea de cultură și lingvistică, dar nici tradiția statală nu a fost sfărâmată. Cele cinci microstate au dus mai departe tradiția. Așa putem să explicăm refacerea unității statale în timpul regelui-erou Decebal sau puțin înainte de urcarea acestuia pe tron.

O analiză a evenimentelor petrecute imediat înainte de Decebal, cât și a unor descoperiri arheologice recente, ne poate duce la concluzia că țara era unificată din nou înainte de Decebal, pe temeiul tradiției statale statornicite de Burebista. Izvoarele antrice menționează numele unor regi care au fost succesorii lui Burebista, de la Deceneu la Duras-Diurpaneus, care s-au găsit foarte probabil în fruntea celei mai importante formațiuni politice dintre cele patru sau cinci, la care se referea Strabon. Nucleul polarizator al statului dac din timpul lui Decebal se găsea, desigur, în zona intracarpatică, acolo unde apărarea era mai ușoară decât pe Dunăre, unde Romanii se și stabiliseră, iar pe o zonă adâncă, la nord de acest fluviu, se exercita o atentă supraveghere din partea armatei și flotei romane.

Merită a fi semnalată și aici una dintre cele mai importante descoperiri din ultimii ani, cu privire la dănuirea tradiției statale și, indirect, la procesul refacerii noului stat unitar sub Decebal, deși, de data aceasta, în hotare mai restrânse, în raport cu statul geto-dac din vremea lui Burebista. Ne referim la inscripția găsită pe acropola cetății dacice de la Ocnița, județul Vâlcea, unde a fost localizată, pe baza unor izvoare directe, de epocă - Buridava, centrul politic, militar, economic și religios al Dacilor buridavensi, cei mai menționați de geograful grec Ptolemeu din Alexandria Egiptului.

În 1973 și 1980 au fost descoperite fragmentele unei inscripții scrise cu litere maiuscule grecești și în limba greacă pe un mare vas de provizii, pe pereții cărui se repeta de trei ori. Inscripția indică titlul de basileu - rege - și numele acestuia, *Thiamarcus*, un antroponim de origine traco-dacică. Această inscripție este datată spre sfârșitul sec. I î.e.n., pe baza a două mone-de ale împăratului Augustus. Aceasta înseamnă că atunci exista în nord-estul Olteniei o formațiune microstatală, în fruntea căreia se găsea regele Thiamarcus, un succesor al lui Burebista și predecesor al lui Decebal. Stăpânirea sa se întindea probabil și pe versantele nordice ale Carpaților Meridionali și în colțul de nord-vest al Munteniei, de o parte și de alta a Oltului. Permanența unei organizații statale mărunte într-o regiune de mare importanță strategică și unde tradiția statală a fost puternică, așa cum ne-o dovedesc înjghebările prestatale românești - este atestată deopotrivă și de alte date arheologice concrete.

În cursul săpăturilor arheologice de la Ocnița-Buridava s-a putut constata că centrul de aci se menține cu funcția sa militară și politică până în timpul lui Augustus, când cetatea Buridava este distrusă printr-un puternic incendiu, în care au dispărut toate construcțiile de pe Colina Sacră și terasele adiacente. Același incendiu a mistuit și palisada de pe latura nordică și sudică a acropolei, precum și turnurile de veghe. Viața însă continua, atât în sectorul fortificat al Cetății I și pe terasele acesteia, cât și în întinsa așezare civilă din jur.

Pe de altă parte nu se poate preciza dacă Thiamarcus a devenit rege în microstatul cu centrul la Buridava, curând după moartea lui Burebista, dar inscripția amintită arată că el era rege la începutul erei noastre, cam într-o vreme când izvoarele antice amintesc, printre alți dinasti mărunți, pe Dicomēs și Cotiso. Procesul unirii sau confederării microstatelor dinaintea lui Decebal într-un singur stat și cu un singur rege, așa cum ne apare Decebal, și statul dac recunoscut de împăratul Domitian, prin tratatul din 89 e.n. - se sprijinea pe tradiția statală, încă puternică. Recunoașterea lui Decebal ca singur rege al Daciei sporea prestigiul acestuia, dar, în același timp, se evidenția existența și unitatea statului dac - a Daciei, pe care o va cucerii Traian. Deși statul dac este desființat în 106 e.n. și o mare parte a Daciei transformată în provincie romană, continuitatea etno-culturală a rămas un factor fundamental, în istoria oamenilor pământului, alături de comunitatea de teritoriu, de viață, de civilizație, de limbă, de tradiție, ce vine din adâncul mileniilor, de idealuri și de setea de păstrare a libertății și individualității.

(Studiu reluat din «Contemporanul», București, 8 ianuarie 1982)

Transilvania, pământ românesc

de T.V. BĂDESCU

Cele mai vechi izvoare narative descriu Transilvania la sfârșitul mileniului I ca un teritoriu organizat din punct de vedere politic în voievodate. Magistrul P., cronicarul regelui Bela al III-lea al Ungariei, scriindu-și cronica sa *Gesta Hungarorum*, pe la mijlocul secolului al XII-lea și relatând pătrunderea Maghiarilor în Transilvania dinspre vest, după incursiunile lor în Europa Occidentală și așezarea în Panonia, menționează Voievodatul lui Menumorut cu centrul în cetatea Biharea (în castrum Byhor), un voievodat între Mureș și Dunăre, al «ducelui» Glad și un al treilea în Podișul Transilvaniei (Terra Ultrasilvana), condus de Gelu. Cronicarul maghiar descrie aceste voievodate ca fiind bogate, fapt confirmat de alte izvoare, ca și de săpăturile arheologice. Se exploatau sare, fier, aur, acestea din urmă prelucrate pe loc pentru arme, unelte și podoabe. Se cultivau meiul și grâul. Se practicau meșteșuguri variate - ceramica, fierăria, lemnăritul, țesutul. Populația era cea străveche, de origine daco-romană, care asimilase grupurile slave așezate în apoca migrațiilor. Terminologia esențială referitoare la economie (agricultură, creșterea vitelor, minerit, meșteșuguri, produse) este până azi în limba locuitorilor de origine traco-dacă sau latină. În Banat erau prezente și grupuri bulgare și pecenege, așezate, în secolul al IX-lea, ca elemente politice și militare.

Societatea era organizată în obștii sătești, grupate în depresiuni și pe văile râurilor, conduse de juzi și cnezi. Începuse o stratificare social-economică vădită de condiția materială diferită a așezărilor umane. Voievodatele erau apărate de populația însăși, care, în perioadele critice, când era atacată din afară, construia cetăți cu fortificații de piatră și ridica rapid întărituri din trunchiuri de copaci, crengi, bolovani și pământ.

Sub raport spiritual, Românii erau creștini de rit bizantin. Ei întrețineau relații politice și de schimb cu Imperiul Bizantin și Țaratul Bulgar. În secolul al XI-lea, stratificarea socială și relațiile de tip feudal se accentuează. Apar nobili (nobiles), care posedă proprietăți moștenite (allodia) și curți (curiae). Voievodatul devine ereditar. În Banat, lui Glad îi urmează fiul său Ahtum. Un izvor material important, *Legenda Sancti Gerhardi episcopi*, descrie Voievodatul lui Ahtum cu capitala la Mureșana (Morisena, numită apoi Cenad) drept o țară (regnum) puternică, înfloritoare, cu relații externe (cu Bizanțul), organizație militară și religioasă (mănăstirea Sf. Ioan Botezătorul cu călugări de rit grecesc).

Caracterul Transilvaniei de țară separată de Regatul Maghiar s-a impus de la bun început agresorilor veniți din Panonia. Tuhutum, căpetenia maghiară, care a reușit să ocupe Voievodatul lui Gelu la începutul secolului al X-lea, păstrează individualitatea formației sale politice, pe care urmașii săi o conduc până la Gyla cel Tânăr, înfrânt în 1002 de regele Ștefan cel Sfânt.

Organizarea Transilvaniei după luptele purtate de Regatul Maghiar cu comunitățile românești și cu Pecenegii, îndeosebi după 1068, a dus la ocuparea cetăților, acapararea salinelor, distribuirea de latifundii Bisericii și nobilimii, măsuri de organizare politică, administrativă și eclesiastică a țării (întemeierea diecezelor de Oradea, Cenad și Alba Iulia).

Transilvania rămâne însă o unitate politică separată de Statul maghiar, care numește acolo un principe (princeps). Este acel «Mercurius princeps ultrasylvanus», întâlnit în documente maghiare în 1111, care însă se pare că nu și-a exercitat efectiv funcția de conducere, deoarece Transilvania nu fusese organic încorporată statului maghiar. Așadar ea era în continuare guvernată de cnezii și voievozii locali, ca și în trecut. Fapt este că din 1176, fără întrerupere, cărmuitorul Transilvaniei poartă numele de voevod. Țara își menținea, chiar în condițiile presiunii militare și politice a Regatului Maghiar, instituția fundamentală de stat, impusă prin tradiția stăpânirii românești străvechi. Tenacitatea acestei tradiții politice a fost, în secolele XII și XIII, pusă la încercare de evenimente care ar fi putut modifica radical organizarea țării: așezarea Secuilor în cotul de sud-est al Carpaților, colonizarea Sașilor în țările Bârsei și Năsăudului, permisiunea dată către 1211 cavalerilor teutoni să se așeze în țara Bârsei (permisiune retrasă după numai 15 ani, datorită abuzurilor acestor coloniști primejdioși prin puterea lor militară) și, în sfârșit, năvălirea Tătarilor în 1241. Colonizarea în zona Carpaților Meridionali și Orientali a unor populații alogene, cu îndatorirea de a păzi trecătorile spre sud și est, iar în cazul teutonilor și cu misiunea de a converti la catolicism pe ortodocși (Români), arată limpede neîncrederea regilor maghiari în populația românească majoritară, care se împotriva expansiunii Regatului Ungar. Unele interpretări ale relatărilor cronicarului orădean Rogerius - un martor ocular al invaziei mongole - din al său *Carmen miserabile* (Cântec de jale) pun în lumină formele de conviețuire a Românilor cu Tătarii - ca și anterior cu Pecenegii și Cumanii -, preferați dominației ungare.

Reorganizarea teritoriului românesc următoare retragerii Mongolilor din Transilvania dovedește nu numai existența a cinci formații politice românești între Carpați și Dunăre (Țara Severinului, cnezatele lui Ion și Farcaș, Țara voievodului Litovoi și Țara lui Seneslau, voievodul Românilor), dar și că Transilvania însăși rămăsese o unitate politică de sine, condusă de Ștefan, fiul regelui Bela al IV-lea, purtând titlul de duce. Între 1257-1269, Transilvania a avut o autonomie aproape completă și Ștefan nu a ezitat să-și apere țara cu armeele împotriva încercărilor de anexiune ale tatălui său, care a fost silit să recunoască, între 1265 și 1269, stăpânirea deplină a «ducelui Transilvaniei» asupra teritoriilor dintre Tisa și Carpați. Funcțiunea de voevod nu încetase prin recunoașterea unui duce. Uneori ea este exercitată chiar

concomitent de nobili ca Ladislau, comite de Solnoc, Nicolae Geregye, Finta Alba (care în 1279 îl arestează pe regele Ungariei) etc.

Spre sfârșitul secolului al XIII-lea, voievodul Transilvaniei este recunoscut pe locul patru în ierarhia demnitarilor regatului, după palatin, cancelar și banul Slovaniei. Puterea voievodului a crescut în aceeași perioadă prin sprijinul populației săsești cu alianțe cu familii nobiliare din Slavonia, ceea ce îngăduie casei Borșa, care a dat Transilvaniei pe voievodul Roland în 1282, să se ridice victorioasă împotriva regelui. La trecerea dintre secolele XIII și XIV, apare tendința Voievodatului Transilvaniei de a se constitui în stat suveran, independent. Deși nominal un vasal al regelui Ladislau al IV-lea Cumanul, voievodul Roland Borșa, de neam bihorean, nu ezită să folosească în documente din Transilvania formula suverană, întărește drepturi, conferă privilegii, ca însuși regele Ungariei în statul său. În 1288, Roland folosea denumirea de *Regnum Transilvanum* (Regatul transilvănean), ceea ce indică o concepție politică de suveranitate.

După stingerea dinastiei Arpadiene și instalarea celei angevine, în 1290, prin Andrei al III-lea, regalitatea maghiară încearcă să restrângă drepturile voievodului prea emancipat, dar noul rege continuă să distingă în decrete și documente între *Regnum noster* (adică Ungaria) și *Regnum Transilvaniae*, ca entități politice deosebite. Roland Borșa este înlăturat din demnitatea de voievod al Transilvaniei, în 1294. Succesorul său, Ladislau Kan, numit de regele Andrei, nu reduce, cum era de așteptat, autonomia Transilvaniei, ci o sporește și aceasta pentru că evoluția însăși a voievodatului era spre autonomie politică, dezvoltare economică și consolidare instituțională de sine stătătoare. Criza dinastică din Ungaria favoriza acest curs al evoluției țării și astfel voievodul Ladislau al Transilvaniei a putut deveni arbitru al luptelor pentru tron, care sfâșiau Ungaria, cu riscul de a fi excomunicat de episcopul de Strigoniu din porunca papei. El sfârșește înfrânt de noul rege Carol Robert de Anjou, dar Voievodatul Transilvaniei continuă să reprezinte o entitate politică separată, cu instituții proprii și aceeași marcată voință de autonomie, ca, de pildă, sub guvernarea voievozilor Toma și Széchény și a celor din familiile Lackfisi Csáki, până către mijlocul secolului al XV-lea. Voievozii își apărau atribuțiile de judecători în majoritatea spețelor ivite pe teritoriul lor, comandanți ai oastei transilvănene, conducători ai administrației, ai adunărilor nobiliare, influenți, prin puterea lor, în afacerile ecleziastice. Asemenea atribuții exprimau chiar statul politic autonom al Transilvaniei.

Vecinătatea imediată, presiunea politică și puterea militară a Regatului Ungar nu au permis Voievodatului să-și cucerească independența politică, precum Țara Românească în 1330 și Moldova în 1359, amândouă prin lupte cu suzeranitatea și tendințele expansioniste ungare. În timp ce Transilvania rezista în lupta sa pentru autonomie împotriva regilor maghiari, Moldova și Țara Românească reușiseră să-și impună, împotriva unui agresor incomparabil mai puternic, Imperiul Otoman, dreptul lor la autonomia de stat, garantat prin acte solemne ale sultanilor, între care ale lui Soliman Magnificul (1566),

în condiții în care, cu excepția Republicii Dalmate de la Ragusa, toate formațiile politice din Europa de sud-est, Țările Bulgar și Sârb, Imperiul Bizantin, Albania, căzuseră sub jugul Porții.

Este semnificativ faptul că tot contactul brutal cu Imperiul Otoman, după prăbușirea Regatului Maghiar la Mohaci, în 1526, a adus Transilvaniei statutul recunoscut de autonomie, ca și celelalte două zone ale pământului Românilor, Moldova și Țara Românească. Ioan Zapolya se opusese investiției ca rege al Ungariei, la 17 decembrie 1526, în Pozsony, a lui Ferdinand de Habsburg, reclamând el însuși acest titlu, obținut la Alba Regia, la 10 noiembrie același an. Zapolya se orientează spre o politică sud-est europeană, spre Otomanii înțelegători ai autonomiei transilvane, spre cele două țări românești cu tradiția acestei politici. Pentru Otomani, Transilvania va fi așadar o «craie», iar conducătorul ei un crai, domn creștin, supus al sultanului, dar fără ca țara lui să fie altceva decât un teritoriu al legământului (dar al-sulh), iar nu un «teritoriu al islamului» (dar al-islam). În 1541, dieta de la Debrețin recunoaște suzeranitatea Porții asupra Transilvaniei. Țara rămânea însă un principat autonom și, în 1600, când Mihai Viteazul, voievod al Țării Românești, preia cârmuirea Transilvaniei și a Moldovei, el putea avea conștiința că unește sub același sceptru trei țări autonome, cu același statut politic, trei voievodate românești.

La 26 ianuarie 1699, când prin Pacea de la Karlowitz, Transilvania trece de sub dominația otomană sub aceea a Imperiului Habsburgic, soarta țării nu s-a îmbunătățit (un cronicar afirma pe bună dreptate că imperialii nu vor decât să schimbe jugul de lemn otoman cu unul de fier), ci a rămas în continuare o «țară» în cuprinsul statului multinațional austriac, o țară care se numea Transilvania și avea statut deosebit de al Ungariei, o țară pe care Maria Tereza a simțit necesitatea să o declare «Mare Principat», cu un guvernator și o dietă proprie.

Modificarea acestui statut a fost încercată în 1848, de dieta maghiară din Bratislava. Ea nu numai că nesocotea voința de autodeterminare a unor națiuni majoritare în Imperiul Habsburgic - Românii, Slovicii, Sârbii, Croații și Ucrainenii -, dar încerca printr-un crez romantic primejdios, care avea să ducă la șovinism, intoleranță și apoi la genocid cultural, să creeze un stat național maghiar în frontierele regatului compozit medieval al lui Ștefan I. Astfel se pretindea unirea Transilvaniei cu Ungaria, în fapt o clară anexiune. Constituția de la Bratislava nu ținea în nici un fel seama de drepturile Românilor, nici ale naționalităților slave a căror «unire» cu Ungaria era unilateral revendicată, deoarece singura «națiune» recunoscută era cea maghiară.

«Legile» adoptate la Bratislava nu recunoșteau ca limbă oficială, de educație și cultură în viitorul stat, Ungaria, decât limba maghiară. Îndreptățita opoziție a Românilor, Slavilor și Germanilor față de acest program așa-zis revoluționar, promovată în fapt de o minoritate aristocratică maghiară, care preluase unele dintre revendicările burgheziei progresiste a

vremii, convertindu-le potrivit intereselor sale, refuzul hotărât pe care Români, Sârbi, Croații, Sașii l-au opus programului de la Bratislava, explică întreg cursul revoluției din 1848 în Transilvania, tragedia lui Ștefan Ludwig Roth, luptătorul sas care pleda pentru recunoașterea limbii române drept limba națiunii majoritare a Transilvaniei, executat de Maghiari la Cluj, la 11 mai 1849, și drama lui Avram Iancu, a cărui luptă în fruntea Românilor din Apuseni n-a dus la idealul proclamat la 15 mai 1848, la Alba Iulia, de Români: «Noi vrem să ne unim cu Țara», veche revendicare a unității care însufleșea pe toți Români.

Aproape încă două decenii, Imperiul Habsburgic a reușit să se impună pretențiilor iraționale ale supușilor săi maghiari, dar la 17 februarie 1867 cedează presiunii acestora și prin binecunoscutul *Acord* (*Ausgleich*), care dădea ființă Statului dualist austro-ungar, recunoaște și unirea Transilvaniei cu Ungaria. Astfel se desființează autonomia dintotdeauna a Ardealului românesc. În felul acesta, printr-o măsură arbitrară, luată fără consultarea populației Transilvaniei, în majoritatea ei absolută românească, acest teritoriu român a fost pentru prima oară unit cu Ungaria. Această situație a durat numai 51 de ani, până la unirea Transilvaniei cu România, la 1 decembrie 1918. Partea de nord a țării a mai fost supusă administrației maghiare între 1940 și 1944, prin Dictatul de la Viena, ale cărui efecte au fost definitiv suprimate prin luptele de eliberare ale armatei române, omologate prin Tratatul de Pace de la Paris din 10 februarie 1947.

Din cele de mai sus rezultă că Transilvania a fost întotdeauna o «țară», o entitate politică de sine stătătoare. Obligată de vicisitudinile istoriei să graviteze când spre Regatul Maghiar, când spre Imperiul Otoman, când spre cel Habsburgic, această țară românească, parte a pământului românesc și vatră de formare a poporului român, și-a păstrat de-a lungul secolelor nu numai fizionomia, cultura, instituțiile proprii, ci și un statut politic care din secolul al X-lea până în al XX-lea s-a impus dominanților ei trecători, pentru a duce la ceea ce a fost dintotdeauna voința locuitorilor majoritari ai acestui pământ, Români, și anume voința de a fi, de a trăi, de a munci, de a crea împreună cu frații lor de dincolo de Carpați.

Istoria Transilvaniei este istoria unei părți a pământului românesc, care a reușit prin virtuțile fiilor săi să-și păstreze fizionomia românească până la reîntregirea în hotarele Daciei Romane, hotarele firești ale României.

BELEDINA SAU BELETINA, ALTĂ CETATE GETO-DACICĂ RESTAURATĂ DE JUSTINIAN

de Pr. D. BĂLAȘA

Am prezentat de curând Bâzdâna, o veche cetate geto-dacică restaurată de împăratul Justinian între anii 527-553, și al cărei toponim se păstrează și azi. Încheiam acea comunicare cu convingerea că mai sunt și «alte cetăți dacice identificate de noi, despre care vom vorbi cu alte prilejuri».

De această dată ne oprim asupra altei cetăți geto-dacice și anume *Beledina* sau *Beletina*. Se păstrează până azi toponimul *Poiana Beletina* sau *Poiana Beletinului*, desigur «Beledina» amintită de Procopius din Caesarea în opera sa intitulată *De aedificiis* (1). Etimologic, Beledina sau Beletina este un toponim geto-dacic, o moștenire tracică, un cuvânt compus (ca și Bisdina) din *Bele - dina* (sau *tina*) (= *cetatea frumoasă*; *dina* = *arx*).

Cetatea Beledina sau Beletina, amintită de Procopius, în secolul VI, nu a fost identificată până în prezent. Editorii volumului *Fontes II* (3) spun că «aceste două localități (Bassidina și Beledina n.n.) trebuie să fi fost așezate lângă Calatis». Ei se îndreptau spre această presupusă localizare datorită faptului că ele, în lucrarea lui Procopius urmează imediat după Constantiana. Ori localitățile dacice sunt înșirate de Procopiu, nu în ordinea așezării lor, ci a timpului în care au fost refăcute de Justinian, în stânga Dunării. Cercetătorul Marin Popescu-Spineni, analizând opera *De aedificiis*, observă că Procopius înșiră numele localităților fortificate de împăratul Justinian «foarte adesea fără o ordine sistematică și fără un minim de precizii topografice, sau că foarte multe dintre ele, simple așezări rurale, necunoscute de alte izvoare, rămân neidentificate; în schimb, cum numele lor sunt în majoritate de vechi origini preromane, lista lui Procopius prezintă o deosebită valoare ca document pentru toponimia traco-getică a acestor provincii» (4). Analizând această idee din *De aedificiis*, am ajuns la concluzia că Justinian avea sub suzeranitatea sa Banatul, Transilvania, Oltenia actuală, Muntenia, Dobrogea și toată Moldova.

Unde era fortul Beledina sau Beletina?

Cercetând toponimele socotite mărunte, am aflat în Isverna, județul Mehedinți, *Poiana Beletina* sau *Poiana Beledina*. Era aici un important punct de trecere, contat ca «cea mai mare trecătoare din munți». *Marele dicționar geografic al României*, în 1901, consemna: «Isverna, sat în plaiul Cerna, jud. Mehedinți, la 53 km de orașul T. Severin, la poalele muntelui numit Piatra lui Stan, pe albia râului Coșuștea (...) în apropierea muntelui

Piatra lui Stan și lângă trecătoarea ce scoboară în apa Cerna, se află un meterez vechiu, în formă de zigzag, formând trei unghiuri, și se află situat în marginea poenei *Beletinul*, despre apa Cerna». Tot aici este trecătoarea *Arseasca* «cea mai mare trecătoare prin munți» (5). O.G. Lecca, în 1937, menționează *Isverna*, lângă «Piatra lui Stan», «aproape de Cerna, întărituri de pământ, șanțuri (dace sau romane)» (6).

Iată că Beledina, după două milenii se păstrează și azi, în legături cu legendarul Gruia. Cităm din volumul *Valea Cernei*: «Lapiezul din Poiana Beletina poartă numele de *Urma lui Gruia*, Gruia fiind vestitul căpitan din oastea lui Mihai Viteazul, personaj legendar. Pentru a veni cât mai degrabă în ajutor, a trecut munții cu pași mari de uriaș. În trecerea lui prin aceste locuri a făcut un pas din Vârful lui Stan în *Poiana Beletina* (între vf. lui Stan și vf. Tilva). Calcarul fiind încă moale (adică leitificat), urma piciorului (n.n.: este fotografia cu o urmă identică cu cea lăsată de o opincă) orientată spre locul de primejdie (n.n.: cred că este în direcția vârfului Calea, unde a avut loc lupta lui Hercule cu balaurul sau poate chiar cu giganții - v. Ossa, Oslea?) a rămas întipărită pentru totdeauna. Este pentru prima dată când aflăm că un lapiez intră în folclorul românesc» (7).

Pe noi ne interesează toponimul intrat în legendă, ceea ce denotă vechimea lui. Desigur că acel uriaș Gruia e mult mai vechi decât vremea lui Mihai Vodă, restauratorul statului străbun. Existența unei fortificații consemnată aici, importanța acestui punct de control și de supraveghere a celei mai mari trecători prin munte, precum și inexistența altui toponim similar în stânga Dunării m-au întărit în convingerea că Beledina menționată de Procopiu de Caesarea poate fi identificată cu Beledina sau Beletina din județul Mehedinți. Minele de sare, de aur, de argint, de fier și de aramă, aflate pe teritoriul vechi al Daciei, au făcut ca însuși poporul daco-român, sub protecția celui mai mare împărat al timpurilor, Justinian (527-565 e.n.), și sub jurisdicția religioasă a «Justinianeii Prima», să se refacă, după distrugerile cauzate de Huni, sub Atila, căutător de comori dacice. Acesta a fost și motivul vrăsolirii vechilor cetăți aflate în Dacia. Negăsind din destul ceea ce căutau, au mers mai departe ca niște haite flămânde și, în sălbăticia lor, au dispărut în lupta cu lumea creștină, civilizată. În schimb, Daco-Românii și-au consolidat vechile poziții cu ajutorul împăraților bizantini.

15 iunie 1987

NOTE

1. Procopius, *De aedificiis*. Vezi *Fontes Historiae Daco-Romanae*, II, Ed. Academiei, București, p. 463.
2. Vezi buletinul «Noi Tracii» 1980, mai, p. 11; *Berinde și Lugojan*, p. 112; vezi și N. Densușianu, *Dacia preistorică*, Ed. Meridiane, București, 1986, p. 675: *bela* = *oaie albă*.
3. *Fontes...*, II, nota 150, p. 473.
4. N. Popescu-Spineni, *România în izvoare geografice și cartografice*, București, 1978, p. 71.
5. *Marele dicționar geografic al României*, 1901, vol. IV, p. 69.
6. *Dicționar istoric, arheologic și geografic al României*, București, 1937, p. 277; vezi și «Noi Tracii», 1986, iulie-august.
7. *Valea Cernei*, Ed. Academiei, București, 1981, p. 52.

VITICULTURA, ARGUMENT AL CONTINUITĂȚII POPORULUI ROMÂN ÎN SPAȚIUL CARPATO-DANUBIANO-PONTIC

de Dr.Ing. ION M. PUȘCĂ

Viticultura a constituit de-a lungul timpului o ocupație de bază a unor populații existente pe globul pământesc.

Ținându-se seama de modul specific de cultură a viței de vie, opinez că între continuitatea activității viticole și între stabilitatea și continuitatea de locuire a unei populații există o strânsă interdependență și aceasta din următoarele considerații:

- Lăsată în stare liberă, nederijată de om, vița de vie cultivată produce, ca și cea sălbatecă, struguri mulți de dimensiuni mici, cu bobite mărunte, must puțin și acru, iar prin creșteri anuale rodul se îndepărtează sistematic de sol. De aceea, pentru a preveni un asemenea fenomen, procesele de creștere și cele de rodire se reglează și se conduc pe calea unui complex de măsuri agrotehnice, pe care numai o populație stabilă îl poate asigura. Acest lucru e demonstrat de faptul că la popoarele antice întâlnim o tehnologie complexă de cultivare a viței de vie și cu o ierarhizare a importanței lucrărilor specifice. Teofrast și Columella spun că «nici una din lucrările aplicate viilor nu depășește în importanță tăierea».

- Un alt factor în sprijinul acestei opinii îl constituie și faptul că o activitate viti-vinică presupune în toate timpurile existența chiar rudimentară a unor «teascuri», a unor «recipiente» și a unor «construcții» - deci elemente de stabilitate. Acestea au făcut ca activitatea viticolă să inițieze și să dezvolte și o activitate meșteșugărească specifică, de care a fost tot timpul strâns legată.

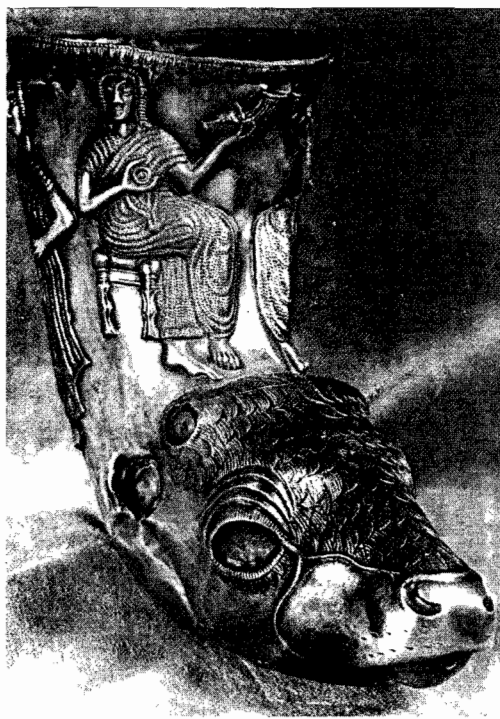
- Cunoștințele legate de cultura viței de vie și de prepararea vinurilor acumulate, transmise și îmbogățite din generație în generație, au contribuit la creșterea continuă a calității produselor obținute, dând faimă locurilor respective pe care, de asemenea, numai o continuitate de locuire o putea realiza.

- De menționat și faptul că pe lângă stabilitatea populației respective a fost necesară și o densitate mai mare a ei, complexitatea activității viti-vinicole având nevoie și de multă forță de muncă.

În concluzie, putem afirma că popoarele antice cultivatoare de viță de vie au fost stabile, dense și au avut un grad de civilizație ridicat, fiind în măsură să aplice complexe tehnologii ale activității viti-vinicole. Din aceste considerente se desprinde clar ideea că popoarele barbare migratoare, în drumul lor, nu puteau avea ca ocupație de bază viticultura.

Cupă cu decor policrom, specifică culturii neolitice Cucuteni, descoperită la Frumușica, județul Neamț (mileniul III î.e.n.).

Rhytonul geto-dacic de argint aurit de la Poiana Mare, județul Mehedinți (sec. IV -III î.e.n.).

Istoria cultivării viței de vie pe teritoriul României este într-o strânsă interdependență cu istoria poporului român, care din cele mai vechi timpuri, începând cu strămoșii săi geto-daci, s-a ocupat permanent de această cultură, viticultura constituind unul din argumentele continuității de locuire a poporului român în spațiul carpato-danubian-pontic.

Vechimea acestei îndeletniciri pe teritoriul României se pierde în negura vremurilor, vița sălbatică (*Vitis vinifera silvestris*) fiind existentă și astăzi pe aceste meleaguri. Cercetările academicianului Emil Pop, mare botanist român, au dus la descoperirea pe teritoriul României a peste 300 de localități unde vița de vie se găsește sub formă sălbatică, fapt pentru care se poate afirma că pe acest teritoriu vița de vie din cultură (*Vitis vinifera sativa*) s-a găsit, de la început, la ea acasă.

Această constatare confirmă ideea savantului german A. Griesbach, exprimată încă din secolul trecut în lucrarea sa *Die Vegetation der Erde nach ihrer klimatischen Ordnung*, conform căreia, «patria viței de vie trebuie căutată în ținuturile păduroase ale Pontului și ale Traciei, până dincoace de Dunăre, ținuturi bogate în liane».

De aceea, nu greșim când spunem că teritoriul în care s-a dezvoltat mai întâi viticultura în această parte a Europei este Tracia, de unde apoi s-a răspândit în Grecia continentală și în Europa Centrală.

«Patria cea veche a Geto-Dacilor, Tracia - scrie istoricul român A.D. Xenopol - era o regiune viticolă, cauză pentru care și era considerată ca locul de naștere a zeului vinului, Dionysos».

O afirmație similară a fost făcută la începutul acestui secol de către istoricul francez Raymond Billiard, care scrie: «dintre toate părțile Europei, Tracia a fost, poate, cea mai veche și cea mai respectată pentru vinurile sale și aceea care și-a păstrat mai mult timp prestigiul».

Interesante sunt și precizările profesorului român I.C. Teodorescu: «Vița de vie s-a aflat la ea acasă în regiunile carpatice nu numai în forma ei săbatică, obișnuită, ci chiar într-una evoluată, din care se trage vița nobilă europeană de astăzi... Geto-Dacii au dezvoltat în mod deosebit această cultură pe ambele versante ale Carpaților... Cultura viței de vie este deci de origine pur locală în regiunea Carpaților. Ea s-a dezvoltat grație existenței în stare naturală a vițelor în zona din apropierea Dunării și a Mării Negre».

Numeroasele descoperiri arheologice, între care și cele de la Cetățenii din Vale, Fitionești, Frumușica, Histria, Mangalia, Piscul Crăsani, Popești, Sâncrăieni, Teiu, Urechești, Cândești, Zimnicea etc., atestă cultivarea viței de vie pe teritoriul României din vremuri străvechi, urmele activității vinicole apărând chiar din neolitic.

Homer, cu aproape două secole înainte de era noastră, referindu-se la răspândirea viticulturii pe meleagurile Tracilor, arată că Ulise, la întoarcerea spre Itaca, în urma războiului troian, ar fi poposit în Tracia, la tribul trac al Ciconilor, de unde a luat multe chiupuri (vase de ceramică de dimensiuni mari) cu vin «dulce și roșu», cu care apoi l-a îmbătat pe ciclopul Polyphemos.

Herodot (484-425 î.e.n.) a descris multe obiceiuri ale locuitorilor din ținuturile Mării Negre, printre care folosirea vinului în anumite ritualuri, iar excepționalele vase de tip rhyton, din argint aurit sau sculptate în os, demonstrează existența unui ceremonial fastuos și a unui ritual în legătură cu vinul. Așa, de pildă, rhytonul de la Poiana Mare, județul Mehedinți reprezintă zeițe sau preotese ce țin în mâinile lor un rhyton și o fială (vas de libație).

«Tracii beau vin neamestecat de loc (cu apă - n.n.)... și îl împrăstie pe hainele lor, socotind că este o deprindere frumoasă și aducătoare de fericire» - scria Platon (427-347 î.e.n.) într-unul din *Dialogurile* sale, descriind un ritual sau un ceremonial.

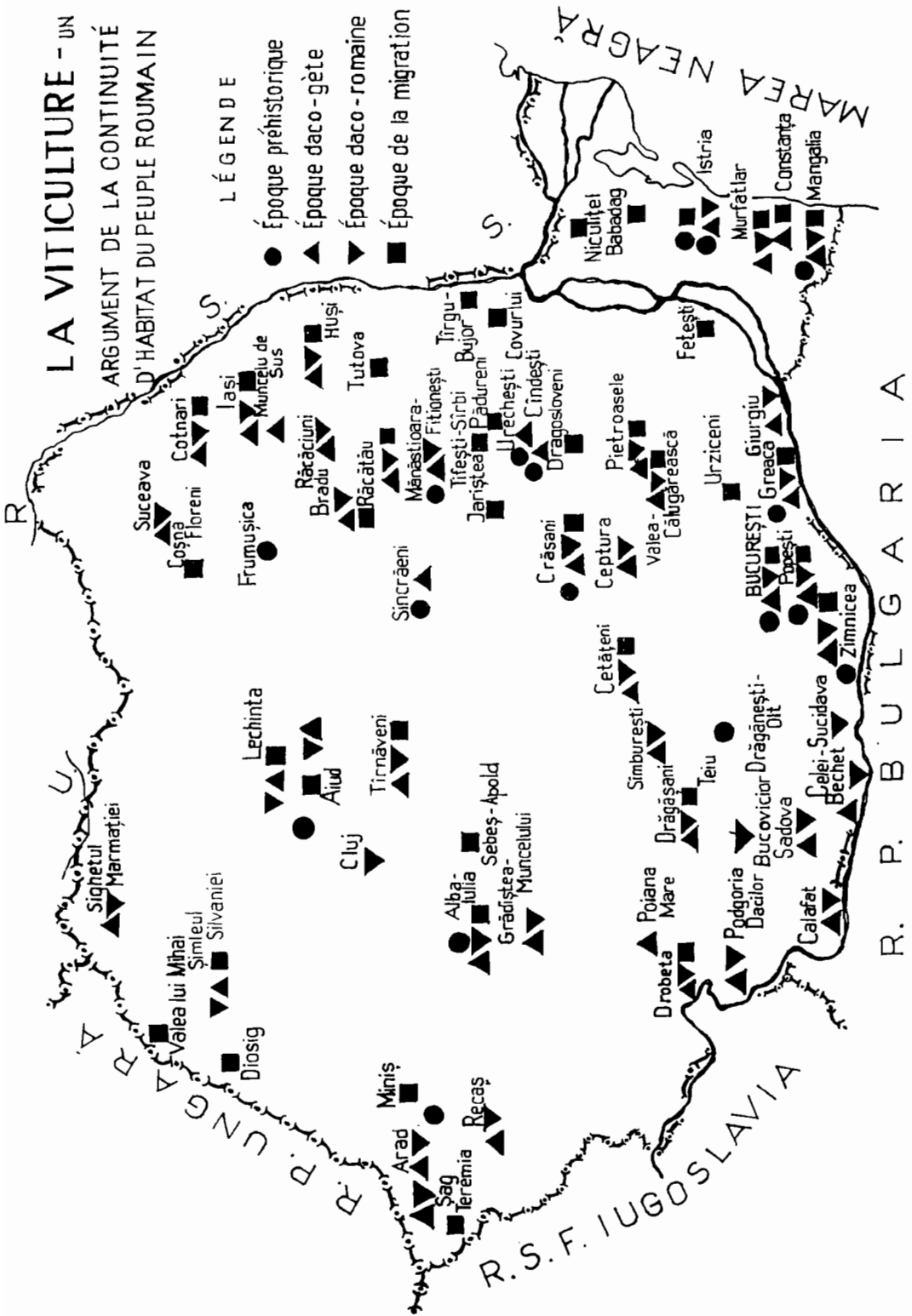
Descoperirile arheologice, precum și menționările documentare dovedesc deci prezența din cele mai îndepărtate timpuri a unei intense preocupări viti-vinicole pe aceste meleaguri, pe care se găsea, implicit, o populație stabilă și cu continuitate de locuire în măsură să aibă asemenea îndeletniciri.

Istoricul roman de origine greacă, Diodor din Sicilia, referindu-se la ospățul dat de Dromichete, conducătorul unei uniuni de triburi geto-dacice, în cinstea prizonierului său, generalul macedonean Lisimah (anul 292 î.e.n.) arată că Macedonenilor li s-a turnat vin în cupe de argint și aur. Asemenea

LA VITICULTURE - UN ARGUMENT DE LA CONTINUITÉ D'HABITAT DU PEUPLE ROUMAIN

L ÉGÉNDE

- époque préhistorique
- ▲ époque daco-gète
- ▼ époque daco-romaine
- époque de la migration

cupe au fost descoperite în tezaurul de la Sâncrăieni din județul Harghita, Muncelul de Sus din jud. Iași și în numeroase alte locuri, iar una din scenele finale ale Columnei împăratului Traian din Roma înfățișează care încărcate cu tot felul de podoabe, între care cupe și vase de argint și aur, despre a căror capturare menționa și Criton, medicul personal al împăratului în timpul campaniilor dacice.

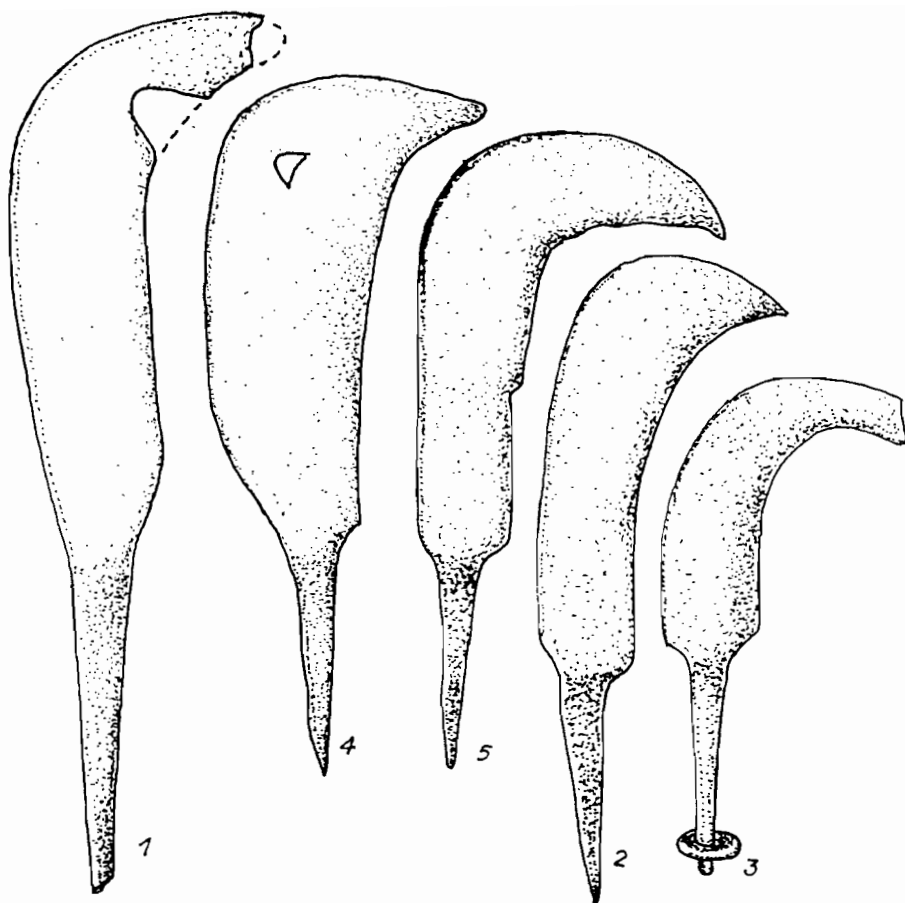
Menționăm și faptul că olarii autohtoni au confecționat amfore de tip local, asemănătoare, ca formă și calitate, cu amforele grecești, cum sunt cele descoperite la Zimnicea, Stoenеști, Popești și Căndești.

După cum menționează Strabon în lucrarea *Geografia*, în timpul regelui geto-dac Burebista (82-44 î.e.n.), viticultura în Dacia a căpătat o asemenea dezvoltare încât s-a ordonat distrugerea plantațiilor. Măsura preconizată de Burebista, la îndemnul sfetnicului său Deceneu, nu s-a împlinit, câteva decenii mai târziu cultura acestei plante cunoscând din nou o largă răspândire.

Exilat la Tomis de împăratul Octavianus Augustus, poetul Ovidiu (43 î.e.n. - 17 e.n.) descria în *Tristele* și *Ponticele* sale, viața localnicilor geți, amintind atât «toamna... mânăjită de mustul de struguri», cât și iernile geroase, încât «...îngheață vinul» de-l scoți în bolovani păstrând figura oalei/Și-n loc de a soarbe spuma, mânănci bucăți de vin».

Cupă dacică din argint, din tezaurul de la Sâncrăieni, județul Harghita (sec. I î.e.n.).

Tipuri de cosoare geto-dacice (Sec. II - I î.e.n.).

Din această perioadă au rămas în limba română, ca o altă dovadă a continuității, cuvintele de origine dacă: strugure, butuc, curpen - termeni caracteristici activității viticole, iar o seamă de obiecte identificate pe cale arheologică se leagă, de bună seamă, de cultivarea viței de vie. Între ele, cuțitul curbat - cosorul - și butoaiele de vin, despre care și istoricul Vasile Pârvan consemna în *Getica. O protoistorie a Daciei*: «În ceea ce privește cosoarele de vie și de lucru, cu lama dreaptă și numai cu vârful... recurbat și subțire... le găsim, poate, e drept, într-o formă deosebită (oricum mult stilizat) în reprezentările de la Columna Traiană...». În altă parte a aceleiași lucrări, scrie: «tot de lemn, așa cum sunt butoaiele reprezentate pe Columna lui Traian, erau desigur și vasele mai mari întrebuintate de Geți pentru ținutul lichidelor: apă, vin, ulei».

În timpul stăpânirii romane asupra provinciei Dacia, cultivarea viței de vie a continuat cu aceeași mare intensitate. Astfel, medalia Dacia Felix - al cărei original se păstrează la British Museum -, emisă în anul 112 de împăra-

Medalia Dacia Felix (112 e.n.), emisă de împăratul Traian după cucerirea Daciei (desen după originalul aflat la British Museum).

tul Traian, poartă ca emblemă o femeie așezată pe o stâncă, pe ai cărei genunchi doi copii prezintă un spic de grâu și un strugure, simbolul principalelor bogății ale Daciei.

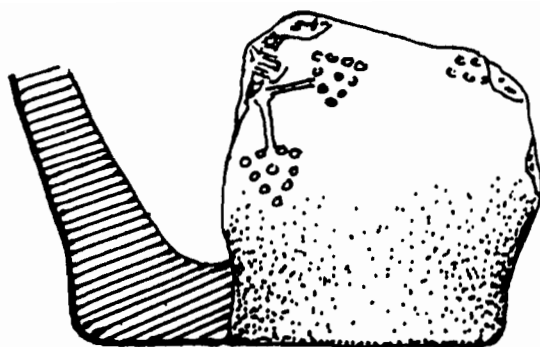
Aceleași reprezentări (spicele de grâu și ciorchinii de struguri) apar și pe emisiunea monetară a împăratului roman Dacius (249-251). Un alt exemplu este și consemnarea referitoare la decurionul coloniei romane din Napoca, Aurelianus Marcianus, care aduce omagii lui Liber Pater, o zeitate populară a viilor.

Romanii au căutat să mărească suprafețele cultivate cu viță de vie pe teritoriul Daciei și să introducă noi soiuri și unelte mai perfecționate, ca vasele (călcătoare) din trunchiuri de lemn pentru călcatul strugurilor și teascurile de mare capacitate cu bârână orizontală și șurub. Dar exemplele cele mai convingătoare ale răspândirii acestei îndeletniciri ni le oferă documentele (inscripțiile, tăblițele cerate) și reprezentările artistice de pe stelele funerare. Un oarecare din Sucidava (Celei) lăsa peste 1 ha de vie pentru îngrijirea mormântului său, iar sarcofagul lui Aelius Iulianus este așezat între «tufărișuri de viță». Pe un fragment de basorelief de la Bucovicior - Dolj este reprezentat Silvanus (o zeitate a vegetației) ținând în mână un cosor dacic, iar pe stelele funerare de la Sucidava și Romula apar vița de vie și strugurii.

Mulți termeni proveniți din limba latină legați de cultura viței de vie și de prepararea vinului din această perioadă intră în vocabularul limbii române: Vie (vinea), vin (vinum), viță (vitea), must (mustum), coardă (chor-da), cep (cippus).

Cultivarea viței de vie pe pământul României a continuat să fie practică de către populația daco-romană și după retragerea armatei și administrației romane, în vremea lui Aurelian (271-275).

Vasile Pârvan menționează că și în epoca migrațiilor (sec. III-XIII) un rol principal în activitatea localnicilor de aici l-a avut viticultura: «În tot acest timp, viticultura a devenit principala ocupație, constituind fundamentul însuși al existenței Daco-Romanilor, în regiunile carpatice».

Fragment ceramic descoperit la Pădureni, județul Vrancea, având ca ornament doi struguri stilizați (sec. II - IV e.n.).

Continuitatea acestei îndeletniciri în perioada migrațiilor este confirmată de descoperirile arheologice. La Pădureni-Mărășești a fost descoperit, alături de alte vestigii, un fragment ceramic aparținând unei baze de vas din secolul al III-lea e.n., ce avea ca ornament doi struguri stilizați. La Șimleul Silvaniei, a fost găsit un colier dublu de aur, ce datează de la mijlocul secolului al IV-lea e.n., având înșirate pe el o seamă de pandantive, între care un cosor și o foarfecă, precum și cinci frunze de viță stilizate, iar la Jariștea s-a găsit un cosor din fier din secolul al XI-lea.

Și în alte părți ale României, la Constanța, Coșna-Floreni, Sârbi-Tifești etc., s-au descoperit obiecte specifice culturii viței de vie ce se încadrează cronologic în secolele III-XIII, epoca migrațiilor.

Cronicarul bizantin Priscus din Panion, cu ocazia trimerii în solie la căpetenia Hunilor, Attila, și mai târziu canonicul Rogerius, referindu-se la marea invazie a Mongolilor, arătau că popoarele migratoare au întâlnit în acest spațiu carpato-danubian-pontic întinse plantații de vii, precum și o populație numeroasă, care se îndeletnicea cu viticultura.

Una din cele mai puternice dovezi despre nivelul ridicat al viticulturii de pe teritoriul actual al României este faptul că în perioada de cristalizare a relațiilor feudale, numeroase documente ale timpului fac mențiuni despre viticultori (vinitores) și pivnicieri (pivcenarii), aceștia fiind considerați ca o categorie superioară de agricultori, un fel de specialiști în cultura viței de vie și în meșteșugul preparării vinului.

Desigur, aceste categorii de specialiști nu ar fi existat dacă nu ar fi fost o continuitate, atât de cultivare a viței de vie, cât și de locuire a populației autohtone.

«Când Ungurii au cucerit acest pământ - scria Herczegh Mihaly în *Istoria viticulturii ungare* (Budapesta, 1896) (referindu-se la Transilvania n.a.),...s-au folosit de tot ce au aflat acolo. Era firesc să nu schimbe metodele agricole și nici metoda viticulturii, iar Kazal Zsigmond, la rândul său, folosindu-se de informații cronistice de la începutul primului mileniu, scria:

«Nu putem presupune că viticultura deja dezvoltată să fi încetat în epoca de emigrație a popoarelor». El arăta că în anul 1051, regele Andrei al Ungariei i-a trimis împăratului Henric al III-lea, în dar «o foarte mare cantitate de vin», ce nu putea proveni decât din podgoriile autohtonilor, deci ale Românilor.

Un alt autor ungar, A. Vajkai, în lucrarea *La viticulture et la vinification paysannes en Hongrie*, publicată în Anuarul societății etnografice franceze *Lavigne et le vin*, nr. 1, Paris, 1950, arăta, de asemenea: «Când Maghiarii s-au instalat pe teritoriul actual, ei au găsit un pământ care deja avea un trecut viticol». La fel botanistul german Ferdinand Pax, în lucrarea *Grundzüge der Pflanzverbreitung in den Karpaten* (Leipzig, 1908), arăta că «Maghiarii au găsit cultura viței de vie în multe părți» (în Transilvania -n.a.).

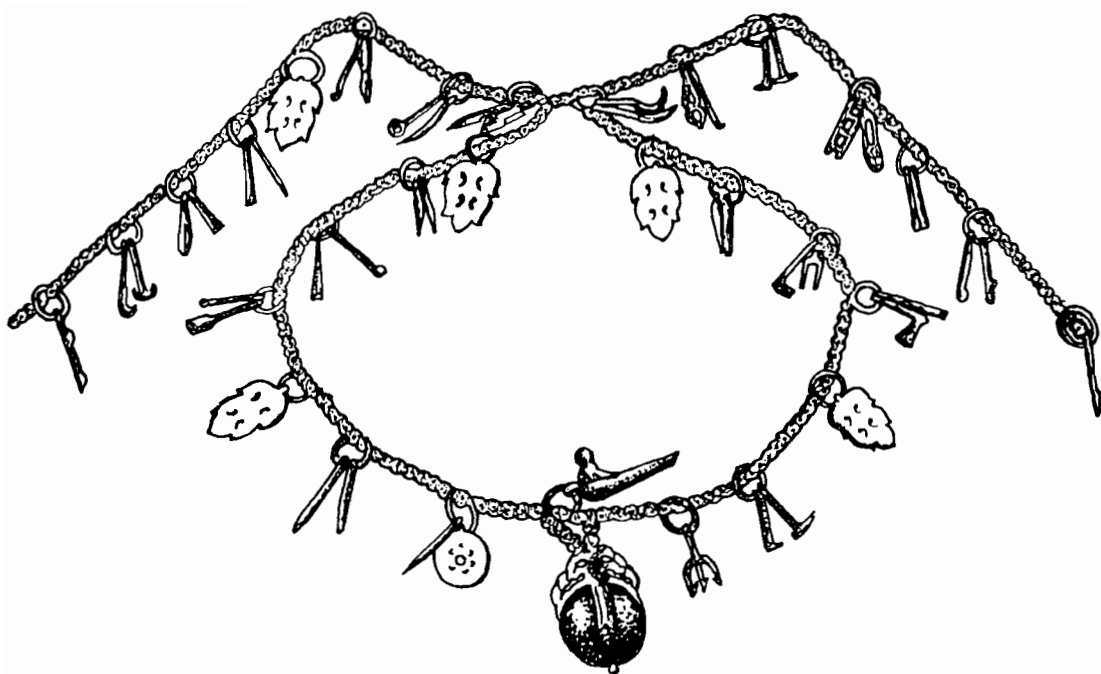
Permanența culturii viței de vie, atestată și confirmată de numeroase izvoare istorice și descoperiri arheologice, e o dovadă cât se poate de convingătoare de faptul că în Transilvania triburile migratoare maghiare au găsit o populație românească densă și stabilă.

Arta preparării vinurilor, transmisă și îmbunătățită din generație în generație - pe care numai o continuitate de locuire și de preocupări o putea realiza - a ajuns la un asemenea nivel, încât încă din primele secole ale celui de al doilea mileniu vinurile românești se considerau printre cele mai apreciate din Europa.

Pietro Molmenti, în lucrarea sa *La vie privée à Venise depuis les premiers temps jusqu'à la chute de la République*, arăta că pe la anul 1173 vinurile obținute pe teritoriul românesc se bucurau de un atât de mare renume încât au fost exceptate la stabilirea prețurilor maxime. Același autor mai arăta că în anul 1293 s-au construit în arsenalul Veneției 15 galere pentru transportul vinurilor din ținutul carpatin.

Putem cita și alte aprecieri făcute asupra calității vinurilor românești și a plantațiilor viticole existente. Medicul italian Matteo Mauriano, venit pentru a-l îngriji pe Ștefan cel Mare, scrie în *Raport din Moldova*, redactat și adresat în 1502 către dogele Veneției, că în Moldova se obțin «vinuri de felul acelor din Friul». Georg Reichersdorffer, consilier al împăratului Ferdinand I de Habsburg, nota în lucrarea (*Chorographia Moldovei*), alcătuită pe la mijlocul secolului al XVI-lea, că aici «nimic nu lipsește din cele ce ar putea fi de folos oamenilor», țara fiind bogată «în locuri de arătură, vii și vite», iar în *Chorographia Transilvaniei*, scrie, printre altele, că «locuitorii sunt foarte bogați în turme, vite de tras și în folosința pământurilor, ca să nu mai spun cât e de productivă regiunea în vinul cel mai bun».

Cronicarul maghiar Anton Verancsincs (1504-1573) arăta, în lucrarea *Descrierea Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești*, că în toate provinciile românești există foarte multe plantații de vie: «în tot locul se ivesc dealuri acoperite de vii», iar «vinurile, fie că le vrei tari sau slabe, aspre sau dulci, albe sau roșii, sunt așa de bune la gust și de soi așa de ales, încât nu mai do-rești nici vinurile de Falern din Campania și chiar comparându-le între ele îți

Marele colier cu pandantive-simbol (frunze de viță), din tezaurul de la Șimleu Silvaniei, județul Sălaj, datând din epoca migrațiilor (sec. IV).

plac mai mult acestea».

Tot în această perioadă, din zona viticolă de la Alba Iulia pleca către Statul papal vinul preferat de pontif. De reținut că vinul produs aici era cunoscut la Roma încă din antichitate, din timpul administrației romane.

Cărturarul Sebastian Münster (1489-1552), un reputat savant european al vremii, scria la rândul său: «Lângă târgul Mediaș (din Transilvania n.n.) se face vin în mare cantitate și de aceea câmpia aceea se numește Țara vinului» (vinifera regio).

Plantațiile viticole constituiau o mare și neprețuită bogăție a țărilor române, ceea ce explică atenția deosebită pe care Domnia, autoritatea centrală, o acorda cultivării și întreținerii vinurilor, pedepsindu-i pe cei care le lăsau în paragină și răsplătindu-i pe cei ce îngrijeau de bunul lor rod.

Vinul a făcut obiectul unui larg comerț între principatele feudale românești, Moldova, Transilvania și Muntenia, în tot cursul evului mediu, contribuind astfel la strângerea legăturilor dintre ele și la întărirea unității de neam. Carpații, care nu au constituit niciodată o barieră între Români, erau străbătuți de numeroase pasuri și trecători dintre care una, Tabla Buții, adică locul în care se făcea socoteala - tabula - buțiilor de vin, dovedește în chip evident acest lucru. «Românii au fost pururea, fără nici-o întrerupere, o națiune viti-vinicolă» - scria istoricul român B. P. Hasdeu, cu peste un secol în urmă, și avea dreptate.

ROMÂNESCUL «UNT-DE-LEMN» CHEIE A UNOR ETIMOLOGII DACE

de GEORGE VAIDA și IONEL CIONCHIN

Este evident că primă materie grasă obținută de omul preistoric a fost de natură animală, untura și seul. Untul a apărut după domesticirea animalelor rumegetoare, iar mult mai târziu - probabil totuși în neolitic - omul a reușit să obțină și uleiul, nu prin presare ca astăzi, ci prin fierberea sămburilor cu conținut mai ridicat de grăsimi.

Se susține că românescul *ulei* ar deriva din sl. *olej*, dar această etimologie nu formează obiectul studiului de față. În schimb, avem convingerea că cealaltă denumire a uleiului, cea de *unt-de-lemn*, este nu numai specific românească, ci și de origine dacă. Presupunem că într-un dialect dac de nord, uleiului i s-ar fi spus și *unt de tumbur* sau într-un fel cumva asemănător. Presupunerea se sprijină pe unele paralele fonetico-semantice existente în lexicul european, atât antic cât și contemporan și anume pe evoluția etnonimică *cimmer - cimber (Cimerieni - Cimbri)*, pe paralelismul fonetic și semantic sued. *timmer* (pădure) - eng. *timbered* (împădurit), pe interpretarea de *pădurenii* atribuită *Cimerienilor*, pe cea de *bou de pădure* (sălbatec) atribuită *zimbrului*, de *dulgher* atribuită germ. *Zimmermann*, în care rădăcinile *timb* și mai vechile *cim-*, evoluând *tim* și *zim*, aveau accepțiunea de «lemn. copac, pădure».

Menținându-ne în domeniul vegetal, vom remarca în limba germană (dialectul șvăbesc - bănățean) termenul de *Stein* (piatră) atribuită «sămburilor de drupe», adică de prună, cireașă, caisă, piersică, măslină etc., în timp ce în germana literară același fel de sămbure se numește *Kern*. Acesta din urmă cuprinde rădăcina indo-europeană *ker*, cu accepțiunea tot de «piatră». Observăm însă că sămburii, chiar în forma de pietricele, dispun de un înveliș gros de natură lemnoasă. Pe dinafară sunt din lemn, amănunt care se pare că i-a impresionat pe Geto-Daci, cât și pe Illiro-Panoni. Ca dovadă, în neotraca daco-română un străvechi - probabil *timbur* (lemn) a evoluat în *tsimbur-sâmbur(e)*, iar în neo-iliro-traca albaneză în *sumbull*. La Grigore Brâncuși, în *Vocabularul autohton al limbii române* (Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 113), se semnalează arom. *sumbru*, megl.rom. *semburi*, istr.rom. *sâmbur* și un al doilea alb. *thumbull*.

Evoluția lat. *terra* în rom. *țară* (noi presupunem însă și termeni daci *ter, tir*), explică evoluția dac. *tumbur* sau *tsumbur* în rom. *sâmbur(e)*.

Dacă vom remarca un *ruz, ruș, ruză, ruță*, sufixul diminutivat românesc existent în *buburuz, buburuză, mămăruță* (*Coccinella septempunctata*), oarecum variind în *ruș*, cuvântul românesc *țâmburuș* ne apare ca un diminutiv al vechiului dac *tumbur*, prezentat și sub forma de *țumburuș* (Dict. Ex., p. 990), considerat cu «etimologie necunoscută». Acest *țumburuș, țâmburuș* este o țândărică, inițial din lemn, dar mai ales confirmarea unei preexistențe a dacicului *tumbur*, cu varianta *timbur*.

Origine e lingua degli Etruschi

La lettura dell'opera di Domenico Minervini *Origine e lingua degli Etruschi* edita in Guatemala, conduce, secondo l'autore, alla soluzione definitiva del problema dell'interpretazione o della traduzione delle parole etrusche e dell'origine di tale popolo arjano, stabilitosi nella Penisola Italiana, durante l'Olocene medio.

Scoperta eccezionale questa, del Minervini il quale dimostra che ciò che appare come una parola etrusca, in realtà è composta di due o di più radici di parole, per conoscere il significato delle quali è uopo cercare parole simili presso gli altri idiomi arjani, in particolare presso l'idioma greco, perchè gli Etruschi si dissero «Argivi occidentali», nell'iscrizione TLE 869.

La chiave che svela il «mistero» etrusco sta nella tecnica scrittoria, con la quale gli scribi etruschi redissero le iscrizioni tombali, articolata per contenere anche le determinazioni criptografiche sufficienti ad illustrare le virtù, le qualità, le necessità del defunto.

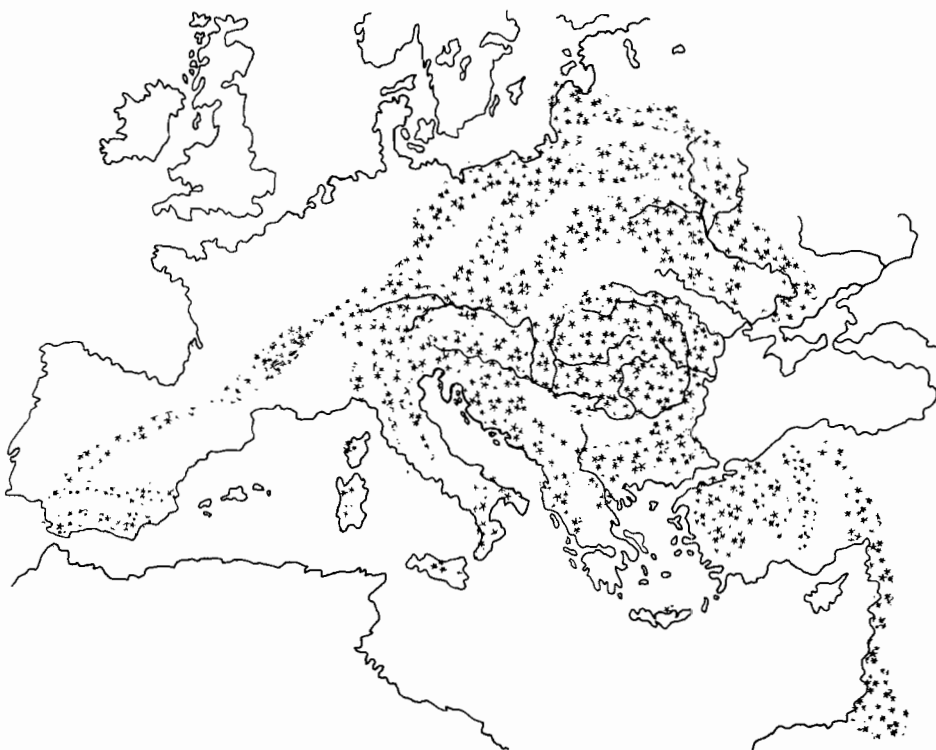
Gli scribi etruschi doveranno essere assai periti nell'arte della criptografia, se è vero - come è vero - che le «parole» di ciascuna iscrizione tombale sono poste in modo che i loro segni fonici, raggruppati in serie secondo il posto occupato, generano altre parole, che completano il quadro descrittivo delle virtù del defunto, sia quando vengono correlati da destra verso sinistra, sia quando sono posti in serie da sinistra verso destra.

Ma la ricerca sistematica del Minervini non si esaurisce nell'acclarare le forme lessicali del linguaggio etrusco e le strutture logiche, con queste connesse, ma, attraverso l'indagine linguistica stabilisce i primi principi dell'attività dell'Etrusco come popolo, nelle sue origini e nelle sue prime manifestazioni di potenza.

Appare necessaria, in questo caso, la conoscenza dei riti sacrificali, giacché ogni espressione ebbe origine nei riti e per i riti, durante il Pleistocene e nell'Olocene confermate dai gruppi omogenei determinati come popoli.

La parola *Etrusco* - infatti - contiene i tre ordini sacerdotali, in un fascio, perchè la prima parte ET indica l'ordine sacro dei principi dei sacerdoti, ove si richiama l'aggettivo danese ET per «uno», la seconda parte (u)R esprime il valore del secondo ordine degli esecutori dei sacrifici, quando il Sole arriva al suo acme, mentre la parte finale USC considera il terzo ordine dei sacerdoti collaboratori, necessari all'esecuzione regolare delle forme liturgiche.

SPAȚIUL TRACIC

«Tracii sunt neamul cel mai numeros și mai răspândit din lume, după cel al Indienilor» (*Herodot*)

CUPRINSUL

Prof. Dumitru Berciu, <i>Noi dovezi ale prezenței statornice a oamenilor pământului în cuprinsul Daciei străvechi</i>	1
T.V. Bădescu, <i>Transilvania, pământ românesc</i>	5
Pr. D. Bălașa, <i>Beledina sau Beletina, altă cetate geto-dacică restaurată de Justinian</i>	10
Dr.Ing. Ion M. Pușcă, <i>Viticultura, argument al continuității poporului român în spațiul carpato-danubiano-pontic</i>	17
G. Vaida și I. Cionchin, <i>Românescul «unt-de-lemn», cheie a unor etimologii dace</i>	22
La Redazione, <i>Origine e lingua degli Etruschi</i>	23

NOI TRACII

Redacția: Via Larga, 11 - Milano

Direttore responsabile: Sabino d'Acunto

Direz. Foro Traiano 1/A, Roma - Reg. Trib.Roma n. 17282 del 31.5.78 e del 3.6.1988
Rivista mensile - Spedizione in abbonamento postale gruppo terzo (70%)